Makale Gönderim Tarihi: 17/09/2017 - Makale Kabul Tarihi: 26/12/2017

"BİR KUŞAK, BİR YOL" PROJESİ'NİN JEOPOLİTİĞİ, TÜRK KUŞAĞI VE UYGURLAR

Mehmet Akif OKUR*

Öz

Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol" projesi, ilan edilen ekonomik büyüklükler ve kapsayacağı coğrafi genişlikle dikkatleri üzerinde topluyor. Bu girişimin potansiyelini doğru ölçmek ve başarı şansını layıkıyla değerlendirebilmek için arkasındaki jeopolitik mantığın anlaşılmasına ihtiyaç var. Bu makalede, realist teorinin değişik varyantlarının benimsediği güç geçişi ve güç dengesi kuramlarına ilişkin literatürün temel varsayımlarından hareketle, "Bir Kuşak, Bir Yol"u motive eden genel güvenlik denklemi ve bu projenin Batı'ya yöneleceği ana güzergahlar incelenmektedir. Çin'in büyük ve küçük komşularıyla ilişkilerinin doğası ve bunların evrilebileceği muhtemel doğrultu üzerinde durulmaktadır. Buna göre, ABD ile rekabetinin tırmanarak çatışmaya evrilebileceğini düşünen Çin, kendisine ekonomik ve askeri açılardan büyük zararlar verebilecek muhtemel deniz ablukası girişimlerine karşı kara güzergâhlarına yönelmektedir. Ancak, güç dengesi mantığının tesirlerini bu rotalarda da göstereceği anlaşılmaktadır. Rusya'nın orta vadede nasıl davranacağı belirsizdir. Benzer bir şekilde, İran üzerinden geçen yollarla ilgili jeopolitik risk de hayli yüksektir. Bu sebeple makalede, Çin'i Avrupa ve Ortadoğu'ya bağlayan farklı rotalar arasında Pekin açısından en güvenlisinin "orta koridor" olduğu ileri sürülmektedir. Ağırlıklı olarak Türk ve Müslüman nüfusla meskun bu "Türk Kuşağı"nda kamuoyunun "Bir Kuşak, Bir Yol"a desteğini etkileyecek faktörler arasında Uygur Türkleri'nin durumu da yer almaktadır. Makalede son olarak, Çin'in Türk kuşağı ve Ortadoğu'da daha iyi bir imaj inşa etmek için işe Uygurlara yaklaşımını güvenliksizleştirip yeniden tahayyül ederek başlaması gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Bir Kuşak, Bir Yol, Çin, Türk Kuşağı, Orta Koridor, Uygur Türkleri, Güç Geçişi Teorisi, Güç Dengesi*

THE GEOPOLITICS OF "ONE BELT, ONE ROAD" PROJECT, THE TURKISH BELT AND THE UIGHURS

Abstract

China's "One Belt, One Road" project attracts attention with its declared economic magnitude and geographical reach. To correctly evaluate the chances of success and the true potential of this attempt, the logic of geopolitics behind it should be understood. Relying on both the theories of power transitions and balance of power which have been constructed by different versions of the realist school of thought, the aim of this article is to analyze the global security equation which motivates

* Prof. Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, mehmetakifo@yahoo.com

this project and the main western routes of it. The nature of China's relations with its small and big neighbors and the possible evolving direction of those relations are also discussed. Beijing thinks that its rivalry with Washington can turn into a kind of open conflict and looks to continental routes against the possibility of hostile actions limiting the China's access to the seas. Nevertheless, it is highly probable that the logic of the balance of power would also show its effect over these routes. How would Russia position itself in the fast changing international security environment is still not clear. Similarly, geopolitical risks related to transportation routes passing through Iran are so high. Thus, in this article, it is claimed that "the middle corridor" is the safest one for Beijing among the routes which connect China to Europe and the Middle East. The position of the Uighur Turks is among the factors which would affect the support of the public opinion in this "Turkish Belt" that is heavily inhabited by Turkish and Muslim populations. Lastly, it is underlined that China should begin taking steps by desecuritising and reimagining its approach toward the Uighur Turks to build a better image both in the Turkish Belt and the Middle East.

Keywords: *One Belt, One Road, China, Turkish Belt, Middle Corridor, Uighur Turks, Power Transition Theory, Balance of Power*

Jel Code: *F5*

Giriş

Çin tarafından ilan edilen "Bir Kuşak, Bir Yol" projesinin, ekonomik çehresi ve jeopolitik mahiyetiyle çok boyutlu olarak tahlil edilmesi, küresel dengelerin gelecekteki evriminin anlamlandırılması bakımından büyük bir ihtiyaç olarak karşımızda duruyor. Proje, Çin'in 60 kadar ülkede yüz milyarlarca dolarlık hacimde yatırımlar yapma ve yakın ticari ilişkiler yürüttüğü bölgelere inşa edeceği/ettiği ulaşım ağlarıyla daha güçlü biçimde bağlanma niyetini ortaya koyuyor. Söz konusu açılımın arkasında birbiriyle bağlantılı iki ana ekonomik motivasyon olduğu anlaşılıyor. Bunlardan ilki, dünyayla ticaretinde fazla veren Çin'in biriktirdiği sermaye için demir-çelik ve çimento gibi sektörlerdeki üretim fazlasını da emecek karlı yatırım alanları arayışı. Bu yönüyle bakıldığında, kapitalizmin güç ve zenginliği merkez ve çevre coğrafyalar arasındaki ilişkiler ağıyla temerküz ettiren mantığının Çin örneğinde tekrarlanışını görüyoruz. Çin, yakın çevresini ekonomik bakımdan kendisine eklemleyecek önemli bir dönüşüm sürecini başlatmış vaziyette.

Çin'in ikinci temel motivasyonu, bu dönüşümün kendisi açısından güvenli kılacağı güzergah üzerinden dünya sisteminin diğer önemli merkezi olan Avrupa'ya, Ortadoğu'ya ve Afrika'ya daha kolay ulaşma isteği. Bu arayış, yalnızca ekonomik sebeplerden kaynaklanmıyor. "Bir Yol, Bir Kuşak"la Çin, aynı zamanda ufkunda beliren büyük jeopolitik mücadele sürecine de kendisini hazırlıyor. Dolayısıyla, Çin'in projesi ekonomik olduğu kadar detaylarını aşağıda ele alacağımız jeopolitik bir karaktere de sahip. Bu yönüyle, "Bir Yol, Bir Kuşak"ı en iyi açıklayacak kavram, jeoekonomidir (Blackwill ve Harris, 2016). Projenin başarısını belirleyecek önemli faktörler arasında ise Türk kuşağı ve Uygur Türkleriyle kurulacak ilişki merkezi

bir yer işgal ediyor. Pekin'in çözmesi gereken en önemli problemlerden biri, 21. yüzyılın parametreleriyle yolunu kesebilecek yeni bir "Talas"ı, dışarda kuracağı ittifaklar ve içerde benimseyeceği Uygur politikasıyla önleyebilmek.

1. "ÇİN'İN YÜKSELİŞİ"NİN TETİKLEDİĞİ MÜCADELE SÜRECİ

Mao sonrası dönemde izlemeye başladığı politikalar ve küresel sermaye ile kurduğu ilişkilerin ürettiği sonuçlar, Çin'i dünyanın büyük ekonomik merkezlerinden biri olarak tarihteki konumuna yeniden yerleştirdi. Eriştiği aşamada Pekin, koruyarak geliştirmek istediği ekonomik zenginliğini siyasi ve askeri güce dönüştürebilmek için jeopolitiğin demir kanunlarıyla yüzleşmek durumunda. Bunlardan ilki, yükselen güçlerin komşularında meydana getirdiği güvensizlik hissi, ikincisi ise liderliğine yönelik bir meydan okumayla yüzleşebileceğini düşünmeye başlayan hegemon gücün "önleyici/sınırlandırıcı" stratejileri.

Büyük güçlerin yükseliş süreçlerini ve uluslararası sistemdeki güç geçişi dönemlerini inceleyen realist düşünce okulunun muhtelif kolları tarafından üretilmiş akademik literatür, önümüze iki önemli parametre koyuyor. Bunlardan ilki, sistemdeki maddi güç dağılımında meydana gelen değişimin, diğer oyuncuları yükselen ülkeyi dengeleyecek girişimlere sevketme potansiyeli. Bu arayış, özellikle yükselen gücün yakın komşularında ve sistemdeki lider ülkede görülüyor. Yükselen gücün komşuları, aralarında ya da bölge dışından büyük oyuncularla ittifak kurarak dengeyi tesise çalışabiliyorlar. Yahut, dengeliyici ittifaklar, liderliğine meydan okunacağı kaygısını taşıyan büyük güç tarafından örgütlenebiliyor. Yükselen gücün komşuları üzerindeki tesirini kademeli biçimde arttırarak "çevreleme" çabalarını boşa çıkarması da mümkün. Ancak, komşu ülkelerin büyüklükleri gibi bir dizi faktör, yakın çevrede nüfuz alanı oluşturma gayretlerinin başarısı hususunda tayin edici bir rol oynuyor. Eğer yükselen gücün etrafındaki devletler, nüfus, ekonomi, coğrafi genişlik vb sebeplerle aynı bölgede iddia sahibiyseler, rekabet dinamiklerinin ve dengeleme reflekslerinin devreye girmesi ihtimali artıyor (Paul, 2016), (Elleman, Kotkin ve Schofield, 2014).

Acaba maddi gücün dağılımındaki değişimler, her zaman aynı sonuçları mı doğuruyor? Yükselen güçlerin bölgelerinde ve küresel sistemde yüzleşebilecekleri meselelerin yorumlanışına kılavuzluk eden ikinci temel parametremiz, bu soruya devlet kimliklerinin güven verme düzeyleri ve kurulu düzenin "dahil etme/dışlama" ihtimalleri üzerinden cevap arıyor. Yükselen güç, devlet kimliğinin tarihsel, kültürel ve aktüel boyutlarının katkılarıyla komşularına ve hegemon güce karşı tehdit oluşturmayacağı mesajını ikna edici bir kudretle yayabiliyorsa rekabet iklimi yumuşayabilir, dengeleyici ittifak arayışları gevşeyebilir. Ancak bu, tek taraflı inşa edilerek başarıya ulaşabilecek bir tutum değildir. Mevcut düzeni kuran hegemon da, yükselen devletin komşuları da çatışmadan çok işbirliğine istekli olmalı, yeni güç merkezine sistemde artan kapasitesine uygun bir yer açmalıdırlar. Bu tavrı, yükseliş sürecinin ilk evrelerinde gösterseler bile, güç temerküzü arttıkça korumakta zorlanırlar. İç politikadaki dalgalanmaların ve dünya düzeniyle ilgili diğer gelişmelerin doğurduğu kaygılar gibi bir dizi değişken, gelecek beklentilerini farklılaştırarak iyi yürüdüğü düşünülen ilişkilerin çatışma zeminine doğru evrilmesine

sebep olabilir. Bu yüzden, yükselen ülkelerin tetiklediği güç geçişi dönemlerinde aktörler, politikalarını her ihtimale karşı yedeklemek için inşası zaman alacak alt yapılara yatırım yaparlar. Hegemon ülke, yükselen devletin komşularıyla ittifaklar kurar, ekonomik ve askeri üstünlüğünü sürdürmesini sağlayacak tedbirleri alarak "çizgiden çıkacak" arayışlara karşı caydırıcılığını korumaya çalışır. Aynı durum, yükselen güç açısından da geçerlidir. Ekonomik büyüme ivmesinin muhtemel kriz ve çatışma dönemlerinde de muhafazası için yeni projeler tasarlanır, zenginliğin siyasi ve askeri imkanlara dönüştürülmesi amacıyla atılan adımlar hızlandırılır. Bir aşamadan sonra ise "güvenlik ikilemi" işlemeye başlar. Her taraf, diğerinin olumsuz gelecek ihtimallerine karşı aldığı tedbirlerin aslında kendisini hedeflediğini düşünmeye başlar, endişelerinin doğrulandığı kanaatine ulaşır. Algılardaki bu değişim istikrar kazanırsa, çatışmalı geleceği ihtimal olmaktan çıkarıp hakikat haline getirebilir (Organski, 1968), (Chan, 2007), (Lai, 2011).

Çin'in serencamını da bu çerçevenin yardımıyla ele almak, hali hazırda yaşananların yorumlanması ve Türk Kuşağı ile Uygurların gelecekteki yerinin tespiti bakımlarından faydalı olabilir. Öncelikle, Çin'in yükselişini başlatan gelişmelerin Hegemon güç olarak ABD'nin Sovyetlerle jeopolitik mücadele sürecindeki hamleleriyle Çin siyasi elitinin politikalarındaki değişimin kesiştiği noktada tetiklendiğini hatırlamamız gerekiyor. Nixon-Kissinger ikilisi, yukarıda özetlediğimiz jeopolitik mantığa uygun olarak, Çin'i sınır çatışmaları yaşadığı Sovyetlerin çevrelenmesi/dengelenmesi sürecine zamanla dahil edecek ilişkileri kurmuşlardı. Jeopolitik mahiyetli bu temaslar, Mao sonrası dönemde Çin'de başlatılan reform sürecinin desteklenmesiyle genişledi. ABD'nin temel jeopolitik hasmı Sovyetlerle ihtilaflı, güçlü ve tedrici de olsa ekonomisini küresel sisteme açan bir Çin, Soğuk Savaş'ın gidişatını etkileyeceği gibi karlı yatırımlara da ev sahipliği yapacaktı. Nitekim, Soğuk Savaş yıllarında başlayan dönüşüm 1990'larda hız kazanan yabancı sermaye akışıyla Çin'i "yükselişe" geçirirken küreselleşme döneminin en önemli başarı hikayesini de yazdı. Batılı yatırımcılar zenginleşirken, Çin'e de teknoloji ve sermaye taşıdılar.

ABD'de bu ilişkiye, Çin'in ekonomik büyümesinin yeni bir jeopolitik rakip doğuracağını söyleyerek kuşkuyla bakanlar da her zaman mevcuttu (Allison, 2017). Ancak, kurulan ticari ilişkilerin cazibesi ve özellikle Çin'le doğrudan/dolaylı iş yapan güçlü çevrelerin siyasete nüfuzu günümüze kadar bu kaygıların kısmen bastırılmasını sağladı. Bu süreçte, Çinli devlet adamlarının Washington'daki tartışmalarda lehlerine olacak tezleri kuvvetlendirecek şekilde "barışçıl yükselişe" vurgu yaptıklarını görüyoruz. Çin akademisi de bu dış politika söylemini desteklemiş, ülkelerinin tarihini, düşünce geleneğini ve mevcut siyasi kültürünü yorumlayarak sınırları dışına yayılma ve sistemik çatışma çıkarma eğilimi olmayan bir devlet kimliği tasarımı sunmaya çalışmıştır (Xiaoming ve Buzan, 2010).

Bununla birlikte, jeopolitik kaygıların silinmediğini ve ABD'nin en azından 2007'den itibaren askeri doktrininde açıktan yaptığı yeniliklerle Çin'le muhtemel karşılaşma için hazırlığa başladığını biliyoruz. Washington'daki stratejistler, uzun bir müddet şu soruya cevap bulmak için kafa yordular. Çin'le yaşanacak muhtemel bir çatışma nükleer savaşa dönüştürülmeden nasıl başarıyla sonuçlandırılabilir?

Tartışılan belli başlı stratejiler, ithal ettiği enerjinin ve ihraç ettiği ürünlerin önemli kısmını denizden taşıyan Çin'in ablukaya alınmasını öngörüyor. Bu senaryolarda, Çin ana karasına doğrudan saldırılmayacağı için Pekin'in nükleer bir mukabelede bulunmayacağı, deniz ablukasını kıramayınca ise yenilgiyi kabulleneceği varsayılıyor. Obama döneminde hızlandırılan Çin'in etrafındaki müttefiklerle ilişkilerin güçlendirilmesi ve bölgedeki Amerikan/müttefik askeri alt yapılarının tahkimi stratejisi, böyle bir çatışma ihtimaline hazırlık esasına dayanıyordu (Mirski, 2013). Gelinen noktada, ABD ile müttefikleri ve Çin denizlerdeki hazırlıklarını sürdürüyor, zaman zaman da tali krizlerle birbirlerini tartıyorlar (Biddle ve Oelrich, 2016).

Çin'in içinde serpildiği sistemin mimarı olan ABD ile ilişkilerinin yanı sıra komşularının nitelikleri ve aralarındaki münasebetler de yukarıda özetlediğimiz "yükselen ülke jeopolitiği"nin dinamikleri açısından öneme sahiptir. Çin, dünya sisteminin önceki iki hegemonundan farklı olarak karadan ve denizden güçlü ve gelecek için iddia sahibi ülkelere komşudur: Rusya, Japonya, Hindistan, G.Kore. Bu ülkelerle arasındaki ilişkilerin mevcut durumu ne olursa olsun, gelecekte güç dengesi mantığının daha fazla işleyeceğine dair işaretler bulunmaktadır. Üstelik bu devletler, Çin'i çevrelemeye dönük arayışlarını keskinleştirecek bir Washington'un ilişkilerini güçlendirerek Pekin'e karşı cesaretlendirmeye çalışacağı ülkeler listesinde yer alıyorlar.

ABD-Japonya ittifakının böyle bir karşılaşma için zaten hazır olduğu düşünülebilir. Bush yönetimi tarafından Hindistan'ın nükleer gücünün onaylanışıyla başlatılan sürecin uzun vadeli stratejik hedefleri arasında da Delhi'nin Pekin'e karşı tahkimi yer alıyordu. Çin'le 1962'de karşı karşıya geldiği kuzey sınırlarında yakın dönemde yeniden çatışma yaşayan Hindistan'ın askeri alt yapıyı güçlendirme gayretleri, Pakistan'ın ötesinde Pekin'i dengeleme niyetinin bir parçası olarak görülüyor. Bu adımları, ABD'nin dış politikada yüzünü Asya'ya çevirme yönündeki hamlelerinin Çin'e karşı üçlü ittifaka, (ABD-Japonya-Hindistan), zemin hazırladığı yorumlarıyla birlikte ele almak mümkün (Twining, 2015). Trump'ın Rusya ile ilişkiler konusundaki niyetlerinin akıbeti henüz meçhul. Ancak en azından, Washington'da Nixon-Kissinger'lı Soğuk Savaş yıllarında Çin'le Sovyetler'e karşı yapılan işbirliğinin orta vadede tersten tekrarlanması ihtimali üzerinde kafa yorulduğunu gösteriyor. Trump ekibinin dışından önemli isimler de bu gruba dahiller. Örneğin Brzezinski, ABD ile ilişkileri yumuşayan bir Rusya'nın Çin'le Sibirya gibi bölgeler üzerinden gerilim yaşayacağını varsayıyordu (Brzezinski, 2017).

Pekin'in Güney Asya'daki daha küçük komşularıyla ilişkilerinde de "yükseliş süreci"nde belirginleşen meseleler, Çin'e karşı çevreleme stratejisi izlemek isteyecek muhtemel bir koalisyona nüfuz alanı açıyor. Bilhassa deniz alanları ve egemenliği tartışmalı adalarla ilgili ihtilaflar, Çin'e uzanan deniz yollarının güvenliği sorununu zaman zaman nükseden krizlerle güncel tutuyor.

Çin'in komşularıyla ilişkilerindeki kısaca işaret ettiğimiz muhtemel ve aktüel sorunlar manzumesi, ABD ile yaşanabilecek bir gerilim ve çatışma döneminin zorluklarını perçinleme potansiyeline sahip. Zenginleşmesini dünya ile ticaretine borçlu olan Çin'in deniz ticaret yollarına erişiminin kesilmesi yahut kısıtlanması ihtimali, ciddi bir güvenlik riski teşkil ediyor. Böyle bir kriz döneminin maliyetini

hafifletilebilecek en önemli şey, Çin'in alternatif güzergahlar üzerinden Avrupa, Ortadoğu ve Afrika ile irtibatını sürdürebilmesidir. Çin'in yüzünü denizlerden karalara çevirmesini gerektirecek bu doğrultudaki adımlar da karşımıza "Bir Kuşak, Bir Yol" projesini ve Türk kuşağını çıkarıyor.

2. YENİ İPEK YOLU, TÜRK KUŞAĞI VE UYGURLAR

Çin'in açık denizlere hakim olan güçlerle çatışma ihtimaline karşı, Avrupa, Asya ve Afrika ile ticaretinin önemli bölümünü kaydırma arayışıyla yaşanabilecek büyük dönüşümün anlam ve boyutlarını layıkıyla idrak için tarihsel jeopolitiğin yol göstericiliğine ihtiyacımız var. 1970'lerde dünya sistemi üzerine çalışan iktisat tarihçileri, bilim dünyasında o zamana kadar hakim olmuş bakış açılarını sarsan tezlerle ortaya çıktılar. Bunlar arasında, Türkistan'ın dünya tarihindeki yerine ilişkin eksik bilgiye dayalı kabuller de yer alıyordu. Bilim adamları, tarihi verileri yeni bir gözle inceleyerek erken dönemlerden itibaren Çin'i Avrupa'yla irtibatlandıran canlı bir dünya ekonomisinin varlığına dikkat çektiler. Türkistan, bu dünya ekonomisinin atan kalbi konumundaydı. Türkistan'da güçlü devletler kurulduğunda ticaret yolları emniyete kavuşuyor ve iki büyük ekonomik havza arasındaki bağlantıyı tesis etmek mümkün oluyordu. Ticaretin getirdiği zenginlik, ipek yolu üzerindeki şehirleri imar ediyor, kültürel etkileşim ve çeşitliliği arttırıyordu. O günlerin Semerkand'ını tahayyül edebilmek için günümüzün New York'unu gözlerimizin önüne getirebiliriz (Okur, 2011).

15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılın başlarından itibaren bir dizi gelişme, bu sistemi değiştirdi. Önce Çin'deki Ming Hanedanı açık denizlerle ilgisini kesmeyi denedi (Kong, 2016, s.8). Ardından, Ümit Burnu'nun keşfiyle Asya-Avrupa ticareti için deniz rotası Batılılar tarafından açılmış oldu. Asya'nın çekildiği denizler, Avrupa'yı zenginleştirdi ve dünya hakimiyetine taşıdı. Eş zamanlı olarak da Türkistan coğrafyasında siyasi birlik çözüldü, enerjilerinin önemli kısmını aralarındaki çekişmelerde harcayan Hanlıkların hüküm sürdükleri bir döneme girildi. Sanayi devrimiyle beraber Çin'in dünya üretimindeki payının hızla düşmesi ve akabinde maruz kaldığı sömürgeci baskılar, Asya-Avrupa'yı karadan birleştiren eski dünya ekonomisinin nihai kalıntılarını da yıktı. Açık denizlerdeki rotalara hükmeden Avrupalı sömürge imparatorlukları, dünya ekonomisini yeniden yapılandırdılar. İngiliz hegemonyasının hem askeri hem de ekonomik temelleri denizlerde kurulan üstünlüğe dayanıyordu. 19. yüzyıldan itibaren Washington da Londra'nın adımlarını izleyerek küresel sistemdeki yerini inşa etmişti.

Tarihteki zenginliğini karalar üzerinden yürütülen uzun mesafe ticaretiyle pekiştiren Çin, daha önce de denizler üzerinden defalarca saldırıya ve ablukaya maruz kaldı. Çin'in bu türden dönemlerde izlediği karşı stratejiler, bugün attığı adımları anlamlandırmamızı kolaylaştırıcı ipuçları barındırıyor. Örneğin, 1939'da Japonlar tüm Çin limanlarını işgal ettiklerinde, Milliyetçi Çin yönetimi Sovyetler'den kısmen İpek Yolu'nun kuzey rotasına denk düşen kara yolu hattı için yardım istemişti. Moskova da, Cengiz Aytmatov'un meşhur romanından tanıdığımız Kazakistan›daki Sarı Özek istasyonundan Çin'in içlerine kadar uzanan 3000 km'lik yolun açık tutuluşuna yardım etmişti. 1940'ta İngilizlerin Burma yönünü

kapatmalarıyla, Sarı Özek'ten geçen yol, Çin'in dış dünyadan yardım alabildiği tek güzergaha dönüşmüştü (Garver, 1988, s.39).

Ufkundaki tanıdık tehlikeyi sezen günümüz Çin'i de, hem ekonomik hem de yukarıda çerçevesini çizdiğimiz stratejik gerekçelerle Asya-Avrupa-Ortadoğu-Afrika arasındaki taşımacılığın karadan yürütülmesine imkan verecek yoğun bir ulaşım alt yapısı kurmak için kaynaklarını seferber etmiş vaziyette. Çin, diğer yandan da tükettiği enerjinin mümkün olduğu kadar büyük bölümünü sınırlarına karadan ulaşan boru hatlarıyla tedarike çalışıyor. ABD, denizler üzerinden Asya'ya yönelirken, Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol"la Avrupa ve Ortadoğu'ya karadan ulaşma gayretleri sürüyor. Trump ABD'si ile Almanya arasındaki mesafe açılırken Berlin-Pekin ilişkilerinde gözlemlenen yakınlaşma, karalar üzerinden güçlendirilecek Avrupa-Çin bağlantısının ekonomik ve jeopolitik değerini daha da perçinliyor. Trump'ın seçilmesiyle ivme kazanan "Bir Kuşak, Bir Yol" projesinin Avrupa tarafından sahiplenilmesi yönündeki Alman girişimleri ile Çin devlet başkanının Davos'ta yaptığı "küreselleşmeyi koruma" çağrısını, bu açıdan da not etmek gerekiyor (Gaspers, 2016) (Fidler vd, 2017). Nitekim, Trump'ın Avrupa turunun ardından Paris Sözleşmesi'nden çekilişi, Atlantik ötesi ilişkilerdeki yarığın güçleneceğine dair tahminleri destekliyor. Merkel'in, "ABD ve Avrupa arasındaki güvenilir ilişki bir ölçüde sona erdi" açıklaması, beklentilerin ve gidişatın yönünü gösteriyor(Hansen, 2017). Dünya ekonomisinin iki önemli kutbu, ABD ile aralarındaki ilişkiler gerilirken birbirlerine yakınlaşmak ihtiyacını hissediyorlar. Bir dizi başka değişkenle birlikte, Trump'ın kalıcı olup olamayacağıyla, yahut Amerikan sistemi içindeki dengelerin ne tarafa evrileceğiyle ilgili belirsizlikler bu manzaranın netleşme sürecini etkileyecekler.

Genel çerçevesine işaret ettiğimiz ekonomik ve jeopolitik saiklerle tasarlanan "Bir Kuşak Bir Yol" projesinin şimdiye kadar belirginleşen ana güzergahlarını şu şekilde sıralamak mümkün. Bunlardan ilki, Doğu Türkistan-Kazakistan-Rusya-Beyaz Rusya üzerinden Avrupa'ya ulaşıyor. Bir diğeri, Doğu Türkistan-Kazakistan-Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye-Balkanlar üzerinden Avrupa'ya gidiyor. Bir başkası, Doğu Türkistan'dan başlayıp Batı Türkistan'daki Türk Cumhuriyetleri'nden geçen muhtelif rotalardan yahut Pakistan üzerinden İran'a ve Ortadoğu'ya bağlanan hat. Çin ayrıca, Kaşgar'dan Pakistan'ın Gwadar limanına uzanan bir güzergaha ciddi yatırımlar yapacak. Pekin, Pakistan'dan kiraladığı Gwadar limanını hem donanması için bir askeri merkez hem de Basra Körfezi, Süveyş ve Doğu Afrika rotalarından yürüttüğü ticaret için alternatif nakil yolu haline getirmek istiyor. Gwadar'ı, ABD ve müttefikleriyle yaşayabileceği krizlerde Malakka Boğazı'nın kendisine kapatılması senaryolarına karşı denize açılan, askeri açıdan savunabileceği bir bağlantı noktası olarak tahkime çalışıyor. Ancak, bu mevkinin de denizlerde yaşanacak büyük mücadelenin tesirlerinden uzak kalamayacağını hatırda tutmak gerekiyor (Faisal ve Ayaz, 2016).

Çin'i Avrupa ve Ortadoğu'ya bağlayan diğer üç ana güzergahtan ikisi ise Pekin açısından "yakın" jeopolitik risklerle dolu. Kuzey yolu, Rusya'nın Çin ve ABD arasında yerleşeceği konuma göre anlam kazanacak. İkisi de Çin'in aleyhine sonuçlar doğurabilecek iki ana ihtimal söz konusu. Rusya, Çin'i çevrelemeyi kafaya koymuş

bir Washington'la anlaşırsa bu politikanın parçası olabilir. Ancak, Washington'daki siyasi kavgaların gidişatının da gösterdiği üzere böyle bir anlaşma gerçekleşmezse, ABD ve müttefikleri bu sefer Rusya'nın genişlemesini Doğu Avrupa'da durdurmak için daha kararlı hale geleceklerdir. Baltık Denizi'nde Rusya ile ortak deniz tatbikatı yapan Çin, bu senaryoya karşı Rusya'yı destekleyeceğini gösteriyor (Higgins, 2017). Ancak, bu tarzda bir Doğu-Batı kutuplaşmasının Avrupa dengeleri üzerindeki etkileri, Çin'in Berlin'den beklentilerini sarsacak sonuçlar doğurabilir. Dolayısıyla, her iki muhtemel senaryo da Çin'in Avrupa ile kara bağlantısını riske sokma potansiyeline sahip. Pekin açısından benzer bir tehlike, güney koridoru bakımından da mevcut. ABD Başkanı Trump'ın son Ortadoğu turunda Suudi Arabistan ve İsrail'de yaptığı açıklamalar, Körfez'deki İran karşıtı koalisyona yapılan silah satışlarındaki artış, çatışmacı bir dönemin habercisi. İran'ın izolasyonu ve hatta Ortadoğu'daki çatışma coğrafyasının doğrudan parçasına dönüşmesi senaryolarının önümüzdeki dönemde de hep gündemde olacağı anlaşılıyor. Bu durum, "Bir Kuşak, Bir Yol"un güney rotasını da tehlike menziline sokuyor.

Mevcut ve muhtemel riskler yakından incelendiğinde Çin'i Avrupa ve Ortadoğu'ya karadan taşıyacak en güvenli güzergahın, yoğun olarak Türk ve Müslüman nüfusla meskun "Orta Koridor" olduğu görülüyor. Bu kuşaktaki ülkeler arasında, yükselişinden rahatsızlık duyarak Çin'le görülebilir gelecekte rekabete girecek, nükleer kapasiteye sahip bir büyük güç bulunmuyor. Dolayısıyla, Çin'i Japonya, Hindistan ve Rusya ile gerilime sürükleyen/sürükleyebilecek dinamikler, Tük kuşağı ülkeleri açısından mevcut değil. Bu kuşaktaki ülkeler büyük güç statüsünde olmasalar da, büyük güçlerin baskılarına karşı bağımsızlıklarını koruyabilecek devlet yapılarına, kaynak ve imkanlara sahipler. Rusya ve ABD gibi güçlerle yakın ilişkileri, bu devletlerin Suriye/Irak örneğindeki gibi "operasyon alanlarına" dönüşmelerini engellerken hareket özgürlüklerini de bütünüyle ortadan kaldırmıyor. Bağımsızlıklarını daha da pekiştirmek için ise denge kurmalarını kolaylaştıracak Çin gibi yeni güçlerle ilişkiler geliştirmeye açıklar. Çin'in projesinin vadettiği kaynaklar devlet yapılarının kuvvetlenmesine katkıda bulunursa, şimdiden bütünüyle öngörülemeyen kriz dönemlerinde de dış müdahalelere karşı Batı'ya açılan yolların güvenliğini sağlayabilirler.

Türk Kuşağı'ndan geçen orta koridorun kimlik ve kültür özellikleri, uzun vadeli ve istikrarlı işbirliği zeminlerinin tesisi bakımından dikkate alınması gereken parametreler arasında yer alıyor. Uygur Türklerinin geleceği meselesi de bu çerçevede önem kazanıyor. Küre ölçeğinde milli ve dini aidiyetlerle ilgili duyarlılıkların yükseldiği bir dönemdeyiz. Türkiye başta olmak üzere, Türk kuşağı ülkelerinde de uzaktaki dindaş ve akraba toplulukların sorunlarıyla ilgilenen güçlü bir kamuoyu mevcut. Kısa vadede hükümetler Çin'le işbirliğini koruma güdüsüyle bu duyarlılıkları kontrol edebilseler de, en otoriter yönetimlerde bile kendine mahsus mekanizmalarla işleyen iktidar-muhalefet ilişkilerinin dinamikleri, Uygurlara yönelik insan hakları ihlalleri vb meseleleri gündeme taşıyacaktır. Ayrıca, Çin'in yolunu Orta Koridor'da kesmek isteyecek güçlerin de Uygur meselesiyle ilgili Türk kuşağındaki hassasiyetlere nüfuz etmeyi denemeleri muhtemeldir. Tüm bu faktörler, Pekin'in ilişkilerin zehirlenmesini önleyecek uzun vadeli bir Uygur politikasına ihtiyaç duyduğunu gösteriyor.

Bu doğrultuda bir değişim için ise Çin'in, Uygur meselesine yaklaşımını belirleyen dar güvenlik paradigmasının ürettiği gittikçe ağırlaşacak maliyetleri fark etmesi gerekiyor. Devlet eliyle asimilasyonu öngörürken temel kimlik değerleriyle ilgili özgürlükleri tahdit eden politikalar, gelecek dönemde Çin açısından iki temel sebeple ciddi sorunlar üretecektir. Bunlardan ilki, "Bir Kuşak, Bir Yol" projesinin mantığıyla ilgilidir. Çin, bu projeyi "yeni bir küreselleşme" anlayışı şeklinde takdim etmektedir. Eğer öyleyse, yeni bir küreselleşme sürecine hayat verme iddiasındaki güç, güvenlik vizyonunu tasarlarken ilişkiye geçeceği dünyalardaki kamuoyunu da dikkate almak durumundadır. Yalnızca sınırlarını ve içerdeki asayişi korumayı hedefleyen, bunun için de zora dayalı yöntemleri yaygın biçimde kullanan bir Pekin görüntüsü, Çin'in küresel imajını da riske atacaktır. Gelecekte Türk ve İslam dünyasından Çin'e doğru bakanlar Doğu Türkistan'da yeni bir "Filistin" görürlerse, "Çin tarzı küreselleşme" ile yalnızca Ortadoğu'ya değil, genel olarak dünyaya takdime çalışılacak mesajlar hızla itibarsızlaşacaklardır.

Farklı bir küreselleşme dönemine/tarzına liderlik iddiası, pek çok meselede yarınlar için yeni sayfalar açma, yeni başlangıçlar yapma imkan ve ihtiyacını Pekin'in önüne koyuyor. Böyle bir kavşağın ardından Uygurların baskıcı asimilasyon politikalarına muhatap olmaları, Çin'i dışarda sıkıntıya sokacağı gibi, içerde de daha güvenli kılmayacaktır. Öncelikle, farklı coğrafyalarda yaşayan Türk-İslam topluluklarının geçtiğimiz yüzyılda maruz kaldıkları deneyimler, zora dayalı asimilasyon politikalarının kimlik deformasyonu üretebildiğini, planlanan nihai hedeflerine ise ulaşamadığını gösteriyor. Terörizmle bağlantılı güncel tartışmalar da başarısız kimlik mühendisliğinin doğurabileceği vahim sonuçlara dikkatimizi çekiyor.

Özellikle Avrupa'da, DAEŞ, el-Kaide vb. örgütlerin militanlarına ait biyografiler üzerinde yapılan çalışmalar, şu gerçeği önümüze koyuyor. Radikalleşerek bu örgütlere katılanların çoğu, içinden çıktıkları geleneksel müslüman toplumla bağları gevşemiş, ancak Batı kültürüne de tam anlamıyla adapte olamamış, arada kalmış gençlerden oluşuyor. Bu arada kalmışlık hali, radikalleşme için uygun bir psikolojik zemin meydana getirmekte. Radikalleşmeye hazır hale gelen gençler ise kendilerine uygun mesajları veren örgütleri bulmaktalar. Dolayısıyla, radikalleşmeyi geleneksel müslüman kültürler üretmemekte, bunların asimilasyonunu hedefleyen başarısız projelerin geride bıraktığı tahribat, radikalleşmenin önünü açmaktadır (Roy, 2017). Bu yüzden, Çin'in karşısındaki büyük tarihi kavşaktan dönerken Uygur Türklerine yönelik politikalarında yapacağı yanlış tercihler, radikalleşmeyi engellemek bir tarafa daha fazla önünü açacak sonuçlar doğurmaya gebedir .

Çin'in iç istikrarını korurken Türk Kuşağı üzerinden Avrupa ve Ortadoğu'ya güvenle ulaşmasını kolaylaştıracak bir Uygur politikası için yukarıda ana hatlarına işaret ettiğimiz gerçeklerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu doğrultuda başarılı bir ilk adım için Pekin, Uygurlara her an isyan edebilecek potansiyel ve sürekli bir tehdit nazarıyla bakmamalı, onları Çin'in artan refahının ve dünyaya sunacağı projenin ortakları olarak "yeniden tahayyül" edebilmelidir.

Sonuç

Çin'in görkemli toplantılar ve medya kampanyalarıyla dünyaya takdim edilen "Bir Kuşak, Bir Yol" projesi, ilan edilen hedeflerine erişilirse 21. yüzyılın ilk çeyreğinin en önemli girişimlerinden biri olmaya aday. Yalnızca Çin ve "Bir Kuşak, Bir Yol" üzerinde doğrudan yer alan ülkeler açısından değil, dünya düzeninin geneli bakımından da önemli sonuçlar doğurabilecek bu girişimin sebeplerinin ve muhtemel sonuçlarının çok yönlü olarak incelenmesi gerekiyor. Makalemizde, "Bir Kuşak, Bir Yol"un jeopolitik mantığı değerlendirilirken Türk Kuşağı'nın artan önemine de dikkat çekilmeye çalışıldı.

Çin'in Avrupa, Ortadoğu ve Afrika'yla bağlantılarını güçlendirecek bu girişimin farklı güzergahları, Pekin açısından değişen düzeylerde jeopolitik riskler içeriyor. Bunlar, "güç değişimi" ve "güç dengesi" kuramlarının genel teorik çerçeveleri ile aktüel dengeler ve eğilimler dikkate alınarak karşılaştırıldığında, ağırlıklı olarak Türk ve Müslüman nüfusla meskun "orta koridor"un, Çin'e orta ve uzun vadede önemli güvenlik avantajları sunabileceği görülüyor. Pekin'in "Türk kuşağı" ile uzun vadeli sağlıklı ilişkiler kurabilmesi için dikkate alması gerekenler listesinin üst sıralarında ise Uygur Türkleri'ne bakışın güvenliksizleştirilmesi meselesi yer alıyor.

Kaynakça

Allison, G. (2017). *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* Boston-New York: Houghton Mifflin Harcourt.

Biddle, S. ve Oelrich, I. (2016). *Future Warfare in the Western Pacific: Chinese Antiaccess/Area Denial, U.S. AirSea Battle, and Command of the Commons in East Asia.* International Security. 41(1).

Blackwill, R. D. ve Harris, J. M. (2016). *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft.* Harvard University Press.

Brzezinski , Z., (2017). *How To Address Strategic Insecurity In A Turbulent Age*, The Huffington Post. http://www.huffingtonpost.com/entry/us-china-russia-relations_us_586955dbe4b0de3a08f8e3e0

Chan, S. (2007). *China.* the US and the Power-Transition Theory: A Critique, Routledge.

Elleman, B., Kotkin, S. ve Schofield, C. (ed.) (2014). *Beijing's Power and China's Borders: Twenty Neighbors in Asia*, Routledge.

Fidler, S. vd. (2017). *China's Xi Jinping Seizes Role as Leader on Globalization.* The Wall Street Journal. http://www.wsj.com/articles/chinas-xi-jinping-defends-globalization-1484654899

Garver, J. W. (1988). *Chinese-Soviet Relations, 1937-1945: The Diplomacy of Chinese Nationalism.* Oxford University Press.

Gaspers, J. (2016). *Germany Wants Europe to Help Shape China's Belt and Road Initiative.* The Diplomat. http://thediplomat.com/2016/12/germany-wants-europe-to-help-shape-chinas-belt-and-road-initiative/

Hansen, R. (2017). *Trump, Merkel and the future of the transatlantic relationship.* The Globe and Mail. https://www.theglobeandmail.com/news/world/trump-merkel-and-the-future-of-the-transatlantic-relationship/article35188239/

Higgins, A. (2017, July 25). *China and Russia Hold First Joint Naval Drill in the Baltic Sea.* The New York Times.

Javed, F. ve Ahmed, A. (2016). *Gwadar Port: Regional Strategic and Economic Interests.* Defence Journal. 19(7).

Kong , Z., (2016). *The Making of a Maritime Power: China's Challenges and Policy Responses.* Springer.

Lai, D. (2011). *The United States and China in Power Transition*, Strategic Studies Institute. U.S. Army War College.

Mirski, S., (2013). *Stranglehold: The Context, Conduct and Consequences of an American Naval Blockade of China.* Journal of Strategic Studies. 36(3).

Okur, M. A. (2011). *Yeni* Çağın *Eşiğinden Avrasya'nın Kalbine Bakmak: Tarihten Geleceğe Orta Asya'nın Jeopolitiği* Üzerine *Değerlendirmeler.* Ankara.

Organski, A.F.K. (1968). *World Politics*, Alfred A. Knopf.

Paul, T. V. (ed.) (2016). *Accommodating Rising Powers: Past, Present and Future*, Cambridge University Press. UK.

Twining, D. (2015). *Asia's New Triple Alliance.* Foreign Policy. http://foreignpolicy.com/2015/02/24/asias-emerging-triple-alliance-india-china-japan-modi-obama/

Xiaoming, Z. ve Buzan, B. (2010). *Correspondence, Debating China's Peaceful Rise.* The Chinese Journal of International Politics. 3(4).